

IJsselstein
locatie Havenstraat
rapport 1411

IJsselstein locatie Havenstraat

Een bureauonderzoek

K. van Kappel
A. de Boer

Colofon

ADC Rapport 1411

IJsselstein locatie Havenstraat
Een bureauonderzoek

Auteurs: K. van Kappel en A. de Boer

In opdracht van: Gemeente IJsselstein

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, april 2008

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend
uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:
dr. E. Lohof

ISBN 978-90-6836-401-9

ADC ArcheoProjecten
Tel 033-299 81 81
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Fax 033-299 81 80
Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Algemeen	7
1.2 Doelstelling en vraagstelling	7
2 Methoden	7
3 Resultaten	8
3.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik (LS01)	8
3.2 Beschrijving van de huidige situatie (LS02)	8
3.3 Beschrijving van de historische situatie en mogelijke verstoringen (LS03)	8
3.4 Beschrijving van bekende archeologische waarden en aardwetenschappelijke gegevens (LS04)	9
3.5 Gespecificeerde verwachting (LS05)	11
4 Conclusies	12
5 Aanbeveling	12
Literatuur	13
Lijst van afbeeldingen	13
Lijst van tabellen	13
Verklarende woordenlijst	14

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

provincie:	Utrecht	
gemeente:	IJsselstein	
plaats:	IJsselstein	
toponiem:	Havenstraat	
kadastrale gegevens:	kadastrale_gemeentecode	ISS00
	sectie	F
	perceelnummers	1575,1505
kaartblad:	38F	
coördinaten:	131466/447888, 131471/447881, 131583/447981, 131574/447987	
bevoegd gezag:	Gemeente IJsselstein	
deskundige namens het bevoegd gezag:	R. Magendans	
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	27497	
ADC-projectcode:	4108291	
periode van uitvoering:	april 2008	
beheer en plaats documentatie:	ADC-ArcheoProjecten, Amersfoort	

Samenvatting

In opdracht van de gemeente IJsselstein (mr. C.Th.J.M. de Ruwe) heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Havenstraat te IJsselstein. In het plangebied zal de bestaande riolering worden vervangen. Het onderzoek is noodzakelijk om te bepalen of bij de voorgenomen activiteiten de kans bestaat dat archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

Het plangebied maakte tijdens de Late Middeleeuwen al onderdeel uit van het bebouwde stadscentrum van IJsselstein. Onder de huidige bebouwing en bestrating is de kans op bewaarde resten uit deze periode hoog. Deze resten bevinden zich direct onder het huidige oppervlak. Tussen ca. 0,3 m en 1,0 m + N.A.P (bij een straatniveau van 2,0 m + NAP op ca. 1,7 tot 1,0 m diepte) bevinden zich waarschijnlijk de oudste middeleeuwse antropogene lagen. Dit en alle bovenliggende niveaus zijn zeer waarschijnlijk ophooglagen, resten van oude wegverharding, greppels en rioleringstelsels. Het is echter niet uit te sluiten dat er zich op het diepste niveau ook resten van muren en erven bevinden van voor 1557.

Tussen ca. -0,5 m en +0,8 m N.A.P. bevinden zich vermoedelijk oeverafzettingen van de Buitenzorgse stroomgordel (bij een gemiddeld straatniveau van 2,0 m + NAP op 2,5 tot 1,2 m diepte). Op en in deze afzettingen kunnen bewoningsresten verwacht worden vanaf het Late Neolithicum tot en met de Bronstijd. De archeologische resten op dit diepe niveau bestaan uit een vermenging van ondermeer kleine stukken vuursteen, aardewerk, houtskool en bot met het oorspronkelijke substraat. Ze zullen goed geconserveerd zijn vanwege hun diepe ligging. Deze afzettingen zijn mogelijk bedekt met enkele decimeters komafzettingen van rivierlopen die actief waren ná de Buitenzorgse stroomgordel.

Gezien de aard van de werkzaamheden, waarbij de nieuw te leggen riolering op dezelfde plaats komt te liggen als de huidige riolering, het geringe oppervlak wat verstoord wordt en op basis van de resultaten van een voorgaande begeleiding met de vervanging van de bestaande riolering adviseren wij om in het plangebied geen aanvullend archeologisch onderzoek uit te voeren.

Tabel 1 Archeologische perioden

Periode	Tijd in jaren				
Nieuwe tijd	1500	na Chr.	-	heden	
Late-Middeleeuwen	1050	na Chr.	-	1500	na Chr.
Vroege-Middeleeuwen	450	na Chr.	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	19	voor Chr.	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	voor Chr.	-	19	voor Chr.
Bronstijd	2000	voor Chr.	-	800	voor Chr.
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5300	voor Chr.	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (Midden Steentijd)	8800	voor Chr.	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd)	300.000	voor Chr.	-	8800	voor Chr.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

In opdracht van de gemeente IJsselstein (mr. C.Th.J.M. de Ruwe) heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Havenstraat te IJsselstein (gemeente IJsselstein). In het plangebied zal vervanging van de bestaande riolering plaatsvinden. Het onderzoek is noodzakelijk om te bepalen of bij de voorgenomen activiteiten de kans bestaat dat archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd op 28 april 2008 door: K. van Kappel (fysisch geograaf), A. de Boer (prospector) en E. Lohof (senior prospector).

1.2 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het omschreven gebied.

De volgende onderzoeksvragen zijn opgesteld voor het plangebied

- Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

Indien er archeologische waarden aanwezig zijn:

- In welke mate worden deze waarden verstoord door realisatie van de geplande bodemingreep?
- Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?

Indien de archeologische waarden niet kunnen worden behouden:

- Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun omvang, ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om te komen tot een selectiebesluit?

2 Methoden

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1, in het bijzonder de specificaties LS01, LS02, LS03, LS04 en LS05. Het bureauonderzoek wordt gerapporteerd conform LS06. In aanvulling op de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie wordt het onderzoek uitgevoerd conform de richtlijnen van de Provincie Utrecht.

Het onderzoek bestaat uit zes onderdelen (specificaties LS01 t/m LS06). In de eerste vier onderdelen zijn de volgende werkzaamheden verricht:

- afbakening plangebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik
- beschrijving van de huidige situatie
- beschrijving van de historische situatie en mogelijke verstoringen
- beschrijving van bekende archeologische waarden en aardwetenschappelijke gegevens

Op grond van deze onderdelen wordt een gespecificeerde verwachting van het gebied opgesteld (specificatie LS05). Hierin wordt verwoord of, en zo ja, welke archeologische waarden worden verwacht. Indien deze worden verwacht worden de (veronderstelde) eigenschappen van de waarden zo gedetailleerd mogelijk aangegeven.

Het bureauonderzoek bestaat uit het bestuderen van kaartmateriaal en literatuur betreffende de geschiedenis van het plangebied. Daartoe zijn ondermeer de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), de archeologische beleids- en advieskaart van de gemeente IJsselstein geraadpleegd, alsook geologische, bodemkundige en geomorfologische kaarten bestudeerd. Ook zijn gegevens verzameld uit het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS), een digitaal archief met archeologische vondstmeldingen en terreinen die wettelijk zijn beschermd of waarvoor een meldingsplicht bestaat in het geval van voorgenomen grondwerkzaamheden. Verder zijn het archeologische archief, de kronieken van de provincie Utrecht en dhr. Ooyevaar (plaatselijke amateur-archeoloog) geraadpleegd op 31 maart 2008; dit leverde geen extra gegevens op. Luchtfoto's en het Algemeen Hoogtebestand Nederland (AHN) zijn niet bekeken, aangezien dat weinig bruikbare informatie oplevert voor bebouwd terrein.

3 Resultaten

3.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik (LS01)

Het plangebied is gelegen in de oude binnenstad van IJsselstein (afb. 1). Het plangebied bestaat uit de Havenstraat in IJsselstein en wordt begrensd door de Walstraat en de Doelenstraat. Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 165 m².

In het plangebied zal vervanging van de bestaande riolering plaatsvinden. Hiervoor zal een sleuf gegraven worden van circa 1,10 m breed, 150 m lang en circa 2,55 m diep.

Vanwege de beperkte omvang van het plangebied is het onderzoeksgebied groter dan het plangebied, en zijn aardkundige en archeologische gegevens binnen een straal van ca. 250 m rondom het plangebied onderzocht.

De consequentie van de voorgenomen ingreep is dat eventuele waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

3.2 Beschrijving van de huidige situatie (LS02)

Het plangebied is bestraat. Het straatniveau bevindt zich op ca. 1,64 tot 2,80 m + NAP.¹ In de ondergrond bevinden zich verschillende kabels en leidingen. Op 0,06 tot 0,45 + NAP bevindt zich de te vervangen riolering. Deze heeft een diameter van 250 mm. In de Havenstraat zal de riolering worden vervangen door de bestaande riolering te verwijderen en op dezelfde plaats een nieuwe te plaatsen. Hiervoor wordt tot 20 cm onder de bestaande riolering afgegraven om een nieuw zandbed aan te brengen. Dit houdt in dat er wordt afgegraven variërend van 1,55 m tot 2,55 m onder maaiveld. De nieuwe riolering is rond en heeft een diameter van 400 cm.²

3.3 Beschrijving van de historische situatie en mogelijke verstoringen (LS03)

De historische situatie is op verschillende historische kaarten als volgt:

Bron	Historische situatie
Kadastrale minuut uit 1819	bebouwd
Historische kaart uit 1849 ³ [Grote Historische Atlas 1:50.000]	bebouwd
Bonnekaart uit 1882 ⁴	bebouwd
Plattegrond van Deventer (ca. 1557)	bebouwd
Plattegrond van Blaeu (ca. 1648)	bebouwd

Het gebied rond IJsselstein is aan het begin van de Late Middeleeuwen ontgonnen. Er werden machtsposities opgebouwd door de Hollandse graven en de geestelijkheid van Utrecht. In de 13^e eeuw was het gebied als leengoed in bezit van het geslacht Van Amstel. Vermoedelijk is dit geslacht ook de stichter van het 'Steijn' aan de IJssel. IJsselstein wordt voor het eerst genoemd in een oorkonde uit 1279. Na de bouw van het slot werd de groei van de nederzetting gestimuleerd, onder andere door de bouw van een parochiekerk en de aanwezigheid van weekmarkten. Kort voor 1360 heeft IJsselstein stadsrechten gekregen.⁵

De Boer *et al.* onderscheiden drie fasen in de ontwikkeling van de stad gedurende de Middeleeuwen, gebaseerd op schriftelijke gegevens, archeologische vondsten en stadsplattegronden.¹ In de eerste fase, de 'kasteeldorp' fase omstreeks 1300, bestond ten zuidoosten van het slot een nederzetting met gracht en mogelijk een omwalling. Deze nederzetting had twee hoofdstraten, namelijk de Voorstraat en de Achterstraat. In de tweede fase, de 'stedelijke' fase vanaf ca. 1344, werd de nederzetting uitgebreid met de Nieuwpoort, een gebied ten zuidoosten van de kern, en versterkt door een ommuring met torens en poorten. In 1394 werd op de Nieuwpoort een klooster gesticht. In de loop van de 15^e eeuw werd de stad verschillende keren verwoest (in 1417/18 en 1466). De derde ontwikkelingsfase van de stad begon omstreeks 1470 toen de stadsgrens naar binnen werd aangepast en de gracht verbreed. Het klooster van Nieuwpoort kwam hierdoor buiten de stad te liggen en werd verplaatst naar de binnenstad. De stad herstelde spoedig en ontwikkelde zich sterk gedurende de 15^e en 16^e eeuw.

¹ De straatniveaus zijn afgelezen van de door de opdrachtgever aangeleverde tekening "Vervangen riolering Havenstraat, d.d. 30 januari 2008". De straatniveaus zijn vergeleken met gegevens van het Actueel Hoogtebestand Nederland en komen daarmee overeen.

² P.W. van der Woude, beleidsmedewerker riolering en water gemeente IJsselstein, 31 maart 2008.

³ Wolters Noordhoff Atlasproducties 1990.

⁴ Bureau Militaire verkenningen 1882 en later.

⁵ De Boer *et al.* 2006

Op de oudste stadsplattegrond van IJsselstein, vervaardigd door Jacob van Deventer omstreeks 1557 (afb. 3), is een regelmatig stratenpatroon zichtbaar. Dit is een aanwijzing dat de stad planmatig aangelegd is; een dergelijke stad wordt ook wel bastidestad genoemd. Waarschijnlijk was de eerste bebouwing aan de Voorstraat, door een brede kade verbonden met de haven, die toen onderdeel van de stadsgracht was. Later verplaatste het stadscentrum zich in noordelijke richting doordat er ook gebouwd werd langs de andere centrale weg, de Benschopperstraat en Achterstraat. Aan het begin van de 16^e eeuw stonden bijvoorbeeld de waag en het stadhuis aan de Benschopperstraat. Op de plattegrond van Blaeu uit ca. 1648 is te zien dat het stratenpatroon nauwelijks is veranderd (afb. 4). De afgebeelde hooibergen geven aan dat IJsselstein nog een sterk agrarische inslag had. Uit een boekhouding van onroerend goed belasting uit 1734 blijkt dat er geen sprake was van een strikte scheiding tussen rijk en arm in de stad. Op de oude stadsplattegronden is te zien dat het huidige plangebied zich parallel aan de Voorstraat bevindt.

In de loop van de 19^e eeuw werden het kasteel, de stadspoorten en delen van de stadsmuur gesloopt. Ook vond geleidelijk aan verdichting van de bebouwing plaats binnen de stadsgrachten, waarbij open ruimtes werden opgevuld. Vanaf 1970 is een deel van de binnenterreinen geschikt gemaakt om te parkeren. Hiertoe zijn enkele oorspronkelijke bouwblokken doorbroken door nieuwe straten, zoals de Vingerhoekhof.

In de ondergrond bevindt zich een riolering. Door de aanleg van de deze riolering is de bodem mogelijk verstoord; de omvang en diepte van de verstoring is onbekend.

3.4 Beschrijving van bekende archeologische waarden en aardwetenschappelijke gegevens (LS04)

De volgende aardwetenschappelijke informatie is bekend van het plangebied:

Type informatie	Informatie
bodemkunde ⁶	onbekend (bebouwd)
geologie ⁷	onbekend (bebouwd)
geomorfologie ⁸	onbekend (bebouwd)
stroomgordels (Berendsen & Stouthamer 2001)	Wiersche stroomgordel (actief ca. 7582 – 6636 cal. BP)
stroomgordel (De Boer et al. 2006)	Buitenzorgse stroomgordel (actief ca. 5619 – 5020 cal. BP)

Het landschap rond IJsselstein is gevormd door rivieren. Tijdens de laatste ijstijd heerste in ons land een extreem koud en droog klimaat. De zeespiegel lag tientallen meters onder het huidige niveau. Het landschap bestond uit een grote poolwoestijn, waarin de Rijn en de Maas via een brede riviervlakte grote hoeveelheden zand en grind aanvoerden. De rivieren hadden een vlechtend karakter met rivierbeddingen die zich snel verlegden in het losse sediment.

Na opwarming van het klimaat vanaf ca. 10.000 jaar geleden raakte het land snel begroeid. Door een afname in de sedimenttoevoer werd de waterafvoer geconcentreerd in meanderende hoofdgeulen. Op de in onbruik geraakte riviervlakten werd klei afgezet. De rivieren vormden regelmatig nieuwe lopen, waarbij de afgesloten of verlaten rivierarmen werden opgevuld. Als gevolg van deze stroomgordelverleggingen zijn in de loop van het Holoceen verschillende nieuwe rivierarmen in het rivierengebied gevormd en weer afgesloten. De fossiel geraakte stroomgordels vormden zandige ruggen in het landschap, die aantrekkelijk waren voor bewoning en landbouw. Ze lagen relatief hoog en droog, waren vruchtbaar en goed te bewerken. De relatief laaggelegen komgebieden waren vooral geschikt als wei- en hooiland.

In de gemeente IJsselstein bevinden zich de afzettingen van diverse stroomgordels in de ondergrond.⁹ Deze stroomgordels variëren in ouderdom en diepteligging. Ter plaatse van het plangebied bevindt zich in de ondergrond de stroomgordel van de Buitenzorg. Deze stroomgordel loopt onder de oude stadskern van IJsselstein en verder naar het westen richting Broek (zie afb. 5). Dit riviersysteem was actief tussen ca. 5619 en 5020 cal. BP. De ligging van deze afzettingen onder de oude stadskern is gereconstrueerd met informatie van de DINO database van NITG-TNO, boorprofielen en profielwanden van archeologische onderzoeken (afb. 5).¹⁰ Hieruit komt het beeld dat de top van de oeverafzettingen tussen -0,5 en +0,8m NAP liggen en de top van beddingafzettingen tussen -0,5 en -2m NAP liggen. Vervolgens zijn hierop kleipakketten van latere systemen afgezet en ophogingslagen van middeleeuwse bewoning. De Hollandse IJssel ontstond in de Romeinse tijd, als zijtak van de Lek. De oudste bewoning van het

⁶ Stichting voor de bodemkartering 1981

⁷ Rijks Geologische Dienst 1970

⁸ Alterra (onbekend)

⁹ Berendsen & Stouthamer 2001.

¹⁰ De Boer et al. 2006

middeleeuwse IJsselstein is dus waarschijnlijk áán de oever van de Hollandse IJssel ontstaan, óp (hoog gelegen) oeverafzettingen van de Buitenzorgse stroomgordel. Het huidige straatniveau bevindt zich op gemiddeld 2,0 m + NAP.

Op grond van de ouderdom en diepteligging is de Buitenzorgse stroomgordel zélf volgens De Boer et. al waarschijnlijk bewoonbaar geweest vanaf het Neolithicum tot en met de Bronstijd; tóch is er een (verspoelde) Romeinse scherf aangetroffen en is de oude kern van IJsselstein óp de stroomgordel gelegen.

In het onderzoeksgebied zijn de volgende archeologische (indicatieve) waarden vastgesteld:

Bron	Omschrijving
IKAW	Middelhoge indicatieve archeologische waarde Hoge archeologische verwachting voor Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Gebieden met oude en meer recente bebouwing met daaronder een hoge verwachting van huizen, erven, kerken en begravingen vanaf de Middeleeuwen; De Havenstraat is daarnaast aangemerkt als straat met continuïteit in het stratenplan vanaf de Middeleeuwen. Dit heeft een middelhoge archeologische verwachting.
Beleidsadvieskaart IJsselstein ¹¹	
AMK waarnemingen ARCHISII vondstmeldingen ARCHISII onderzoeksmeldingen ARCHISII	AMK-terrein 12071 (binnenstad IJsselstein) waarneming 36520, 36591, 59203, 59910 en 36288 geen 24828, 23035 en 25176
De heer Ooyevaar, amateur archeoloog zuidwest Utrecht	Recentelijk niks onderzocht aan de Havenstraat

Op de IKAW valt het plangebied binnen een zone met een middelhoge archeologische trefkans (afb. 2). De kans dat in het onderzoeksgebied archeologische waarden aanwezig zijn, heeft niet alleen te maken met de aanwezigheid van een Middeleeuwse stad. Onder de stad bevinden zich namelijk afzettingen van een voorloper van de Hollandse IJssel, de Buitenzorgse stroomgordel. De top van deze afzettingen bevindt zich naar verwachting op ca. 1,5 m onder het huidig straatniveau. De oeverwallen van de Buitenzorgse stroomrug hebben vanaf het Late Neolithicum tot in de Bronstijd goede bewoningsmogelijkheden geboden, maar hiervan zijn geen vondsten bekend.

In de meeste oude steden is sprake van ophogingspakketten. Deze zijn vooral opgebracht in de periode 13^e tot 15^e eeuw, soms ook nog in latere perioden. De dikte van deze pakketten kan verschillen van een meter tot enkele meters. Ook in IJsselstein zijn ophogingspakketten aanwezig. Op slechts twee plaatsen konden deze worden onderzocht: tijdens onderzoek aan de Kloosterstraat en aan de Hofstraat.¹² Over de dikte en de ligging van de ophogingspakketten in de rest van de binnenstad is niets bekend. Het is echter waarschijnlijk dat zich in de gehele binnenstad ophogingspakketten bevinden. Het centrum van IJsselstein is met name rijk aan archeologische vondsten uit de Late Middeleeuwen. Telkens wanneer gebouwen werden verwoest door brand of plundering van de stad of door afbraak van oude huizen zijn er resten achtergebleven in de bodem. Dit is de reden dat het gehele centrum van IJsselstein als AMK terrein staat aangegeven.¹³

In de directe omgeving van het plangebied zijn bij diverse werkzaamheden, zoals restauratie van een pand aan de Havenstraat nummer 7, drooglegging van een gracht en een gat in de grond naast het stadhuis, fragmenten keramiek aangetroffen die dateren uit de Middeleeuwen.¹⁴

In de opgravingsputten aan de Hofstraat zijn de oudste vondsten uit de binnenstad van IJsselstein aangetroffen, circa 200 m ten noorden van het plangebied. Het betreft een Romeinse scherf die zich bevond in oeverafzettingen van de Buitenzorgse stroomgordel of van de Hollandse IJssel, ónder de laatmiddeleeuwse ophogingslagen, vermoedelijk in een verspoelde context. De natuurlijke lagen bestaan uit oeverafzettingen. Dit niveau kon globaal worden gedateerd tussen 1275-1325. Het niveau uit de periode 1300/25 – 1450/75 bevindt zich aan de Hofstraat op ca. 1,60 meter +NAP (dit is ca. 1,60 meter –mv). Het niveau uit de periode 1450/75 – 1525/50 bevindt zich ongeveer op 0,50 meter onder maaiveld. In totaal is vanaf het moment van ingebruikname van het terrein tot nu een pakket grond van ca. 1,80 meter opgebracht. Aan de Kloosterstraat liggen de verschillende niveaus iets anders.¹⁵ De natuurlijke lagen bevinden zich hier op ca. 0,30 meter +NAP (het maaiveld bevond zich hier op ca. 2,00 meter +NAP), dus een stuk lager

¹¹ Beleidsadvieskaart IJsselstein, ADC Heritage BV, 2006.

¹² Spitzers, 2000 (geen meldingsnr.), Corver 2007 (meldingsnr. 20.278) en Dijkstra en Spanjer 2002 (meldingsnr. 2.568), ARCHIS-waarnemingsnr. 48125

¹³ AMK-monument 12071

¹⁴ ARCHIS-waarnemingsnr. 3651, 59203, 59910 en 36288

¹⁵ Koopstra 2003 (meldingsnr. 3.645)

dan aan de Hofstraat. Op basis van de aanwezigheid van kleipakketten in de natuurlijke ondergrond is geconcludeerd dat deze opgravingslocatie zich in de komgronden van de Hollandse IJssel bevindt. De lagere ligging is daardoor verklaarbaar. De late 13e- en 14e-eeuwse ophogingspakketten bevinden zich aan de zuidwest zijde van de Kloosterstraat tussen ca. 0,30 en 1,20 meter +NAP en hebben dus een dikte van ca. 1 meter. Het looppniveau van het klooster uit de 16e/17e eeuw bevindt zich naar schatting op 1,40 meter +NAP.

In het plangebied zélf bevindt zich één waarneming van losse keramiek vondsten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Deze zijn gevonden tijdens graafwerkzaamheden (aanleg fundering bouw woning).¹⁶

Op circa 100 m ten noorden van het plangebied is door het Archeologisch Diensten Centrum een archeologische bureauonderzoek uitgevoerd.¹⁷ In deze rapportage is aanbevolen de graafwerkzaamheden archeologisch te begeleiden. In november 2007 is deze aanbevolen begeleiding door het Archeologisch Diensten Centrum uitgevoerd. Tijdens de begeleiding zijn enkele sporen opgetekend, waaronder een kuil welke was gevuld met aardewerk uit de Nieuwe tijd. In dit gebied komen dergelijke resten veel voor en geven aan dat hier in deze periode bewoning is geweest in de oude stadskern van IJsselstein.¹⁸

Op circa 100 m ten noordwesten van het plangebied is door het Archeologisch Diensten Centrum een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de vernieuwing van de riolering in de Kloosterstraat en Weidstraat te IJsselstein (ADC-rapport 905). Het advies was om de archeologische begeleiding nauwgezet in te passen in de civiele werkzaamheden zodat voldoende tijd is om waardevolle archeologische resten te documenteren én tevens de aard van de natuurlijke ondergrond te kunnen beschrijven. In oktober 2007 is deze begeleiding uitgevoerd. Gezien de wijze waarop de civiele werkzaamheden plaatsvonden, en de geringe oppervlakte, bleek het niet mogelijk om een volledig gedocumenteerd profiel van de put te maken. Het profiel bleek een verstoorde ophogingslaag. Natuurlijke afzettingen zijn niet aangetroffen.¹⁹

3.5 Gespecificeerde verwachting (LS05)

Op grond van de verzamelde archeologische en aardwetenschappelijke informatie is het volgende verwachtingsmodel opgesteld;

Het plangebied lag tijdens de Late Middeleeuwen al in het bebouwde stadscentrum van IJsselstein. Onder de huidige bebouwing en bestrating is de kans op bewaarde resten uit deze periode hoog. Hierbij kan gedacht worden aan oude funderingen, beer- en waterputten en overige resten. Tussen 0,3 m en 1,0 m + N.A.P. (bij een straatniveau van 2,0 m + NAP op ca. 1,7 tot 1,0 m diepte) bevinden zich waarschijnlijk de oudste middeleeuwse antropogene lagen. Deze en alle bovenliggende niveaus zijn zeer waarschijnlijk ophooglagen, resten van oude wegverharding, greppels en rioleringstelsels. Het is echter niet uit te sluiten dat er zich op het diepste niveau ook resten van muren en erven bevinden van voor 1557.

Door de aanleg van de bestaande riolering, zullen eventuele resten reeds zijn verstoord tot ca. 2 m diep (variërend van ca. 0 tot 0,45 + N.A.P.).

Tussen -0,5 m en +0,8 m N.A.P. bevinden zich vermoedelijk oeverafzettingen van de Buitenzorgse stroomgordel (bij een gemiddeld straatniveau van 2,0 m + NAP op 2,5 tot 1,2 m diepte). Op en in deze afzettingen kunnen bewoningsresten verwacht worden vanaf het Late Neolithicum tot en met de Bronstijd.

De archeologische resten bestaan uit een vermenging van ondermeer kleine stukken vuursteen, aardewerk, houtskool en bot met het oorspronkelijke substraat. Ze zullen goed geconserveerd zijn vanwege hun diepe ligging.²⁰ Deze afzettingen zijn mogelijk bedekt met enkele decimeters komafzettingen van rivierlopen die actief waren ná de Buitenzorgse stroomgordel.

¹⁶ waarneming 36.520

¹⁷ Onderzoeksmelding 23035.

¹⁸ Onderzoeksmelding 25176.

¹⁹ Voogd. J, 31 maart 2008 (telefonisch overleg).

²⁰ Kars & Smit 2003.

4 Conclusies

Is op de locatie naar verwachting nog een bodemarchief aanwezig?

Er is mogelijk nog een bodemarchief aanwezig op de locatie, onder de huidige bebouwing en bestrating.

Wat is (naar verwachting) de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

Direct onder het maaiveld, inclusief onder de huidige bestrating, tot een geschatte diepte van 1,7 tot 1,0 meter, kunnen resten verwacht worden van bewoning uit de Nieuwe tijd. Dieper kunnen resten uit de Late Middeleeuwen voorkomen. Op de Buitenzorgse stroomgordel kunnen resten voorkomen vanaf het Neolithicum tot de Vroege Middeleeuwen.

In welke mate wordt een eventueel aanwezig bodemarchief verstoord door realisatie van de geplande bodemingreep?

De verstoring ten behoeve van de aanleg van de nieuwe riolering bestaat uit het graven van een ca. 2,6 m diepe sleuf met een breedte van circa 1,1 m over een lengte van 150 m (oppervlakte maximaal 165 m²). Hierdoor zullen resten uit alle archeologische perioden worden verstoord. Vanwege de beperkte omvang van het plangebied is het niet mogelijk om planaanpassingen te doen om de verstoring te voorkomen.

Eventueel: hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?

Gezien de aard van de ingreep zijn er geen mogelijkheden de verstoring te beperken.

Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun omvang, ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om te komen tot een selectiebesluit?

Dit kan worden gedaan door gravend archeologisch onderzoek uit te voeren.

5 Aanbeveling

Gezien de aard van de werkzaamheden, waarbij de nieuw te leggen riolering op dezelfde plaats komt te liggen als de huidige riolering, het geringe oppervlak wat verstoord wordt en op basis van de resultaten uit een voorgaande begeleiding van de vervanging van de bestaande riolering adviseert ADC ArcheoProjecten om in het plangebied geen aanvullend archeologisch onderzoek uit te voeren.

Omdat het zeker niet is uit te sluiten dat tijdens de geplande werkzaamheden toch nog archeologische resten worden aangetroffen, verdient het aanbeveling om de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij het bevoegd gezag, zoals aangegeven in de Monumentenwet.

Literatuur

- Alterra, onbekend, digitale uitgave: *Geomorfologische kaart van Nederland 1: 50.000*. Wageningen.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, the Netherlands*. Assen.
- Boer, A. de, Meijlink, B. en Kocken, M., 2006: *De archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente IJsselstein*. Amersfoort, ADC Heritage-rapport H011. Amersfoort.
- Breda, W. en R. van IJl, 2007: *IJsselstein, Bouwplan Vingerhoekhof*, ADC-rapport 1026, Amersfoort
- Bureau Militaire Verkenningen, verschillende jaargangen (1882, 1894, 1897 en 1920): Vreeswijk, blad 464, 1:25.000.
- Corver, B. A., 2007 (concept): *IJsselstein Hofstraat, Een Archeologische Opgraving*. ADC ArchoProjecten (ADC rapport 977), Amersfoort.
- Dijkstra, J. en M. Spanjer, 2002: *Een aanvullend archeologisch onderzoek aan de Hofstraat te IJsselstein, Bunschoten*. ADC ArchoProjecten (ADC-rapport 129), Amersfoort.
- Kars, H. & A. Smit (red.), 2003: *Handleiding Fysiek Behoud Archeologisch Erfgoed. Degraderingsmechanismen in sporen en materialen. Monitoring van de conditie van het bodemarchief*. Amsterdam (Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies, 1).
- Rijks Geologische Dienst, 1970: *Geologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad Gorinchem Oost (38Q)*. Opname o.l.v. A. Verbraeck. Haarlem.
- Spitzers, T.A., 2000: *Archeologische sloopbegeleiding Hofstraat 10 te IJsselstein*. (BAAC-rapport 00.076).
- Stichting voor de bodemkartering, 1981: *Bodemkaart van Nederland 1: 50.000, kaartblad 38 Oost Gorinchem*. Wageningen.
- Walstra, J. en R. van IJl, 2007: *IJsselstein, Vingerhoekhof 19*, ADC-rapport 905, Amersfoort.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990: *Grote Historische Atlas van Nederland, deel 1 West-Nederland 1839-1859*, Groningen.

Lijst van afbeeldingen

- Afb. 1 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, AMK-terreinen en ARCHIS-meldingen
- Afb. 2 Archeologische waarnemingen, onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen en AMK terreinen met de ligging van het plangebied.
- Afb. 3 Kaart van de kern van IJsselstein uit ca. 1557 met daarin het plangebied (kaart is noordgericht)
- Afb. 4 Kaart van Blaeu uit 1648 met daarin het plangebied (het noorden is onder)
- Afb. 5 Reconstructie van de ligging van de Buitenzorgse stroomgordel onder de oude stadskern afb. 08 uit De Boer et al. 2006)

Lijst van tabellen

- Tabel 1 Archeologische perioden

Verklarende woordenlijst

AHN Actueel Hoogtebestand Nederland. Een landsdekkend digitaal gegevensbestand met zeer nauwkeurige hoogtegegevens.

Antropogene sporen Alle immobiele sporen van menselijke oorsprong, variërend van paalgaten of fosfaatvlekken tot muurresten.

AMK Archeologische Monumentenkaart geeft een overzicht van gewaardeerde archeologische terreinen in vier categorieën: 1) Archeologische waarde, 2) Hoge archeologische waarde, 3) Zeer hoge archeologische waarde en 4) Zeer hoge archeologische waarde beschermd. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RACM en de provincies en wordt beheerd door de RACM.

Archeologische indicatoren Indicatief archeologisch materiaal dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archis Archeologisch Informatie Systeem. Dit door de RACM beheerde systeem bevat informatie over o.a. onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen, waarnemingen, complexen en monumenten.

CIS Het landelijke registratienummer ten behoeve van archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem.

CMA Centraal Monumenten Archief.

Ex situ niet ter plaatse. Aanduiding die wordt gebruikt om aan te geven of grondsporen en / of artefacten zich niet meer op de oorspronkelijke plaats in de bodem bevinden. Behoud ex situ is het bewaren van de archeologische informatie door definitief onderzoek (opgraven, documenteren en registreren). (opgraven is gewoon gedocumenteerd vernielen. Er wordt niets behouden behalve een interpretatie.

GIS Geografische InformatieSystemen.

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden, een door de RACM geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem.

IVO Inventariserend VeldOnderzoek. Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

IVO-P Inventariserend VeldOnderzoek in de vorm van proefsleuven.

In situ Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren. Behoud in situ is het behouden van archeologische waarden in de bodem.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

-mv Onder maaiveld.

NAP Normaal Amsterdams Peil (=officieel peilmerk).

NEN Nederlandse Norm.

NITG-TNO Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen.

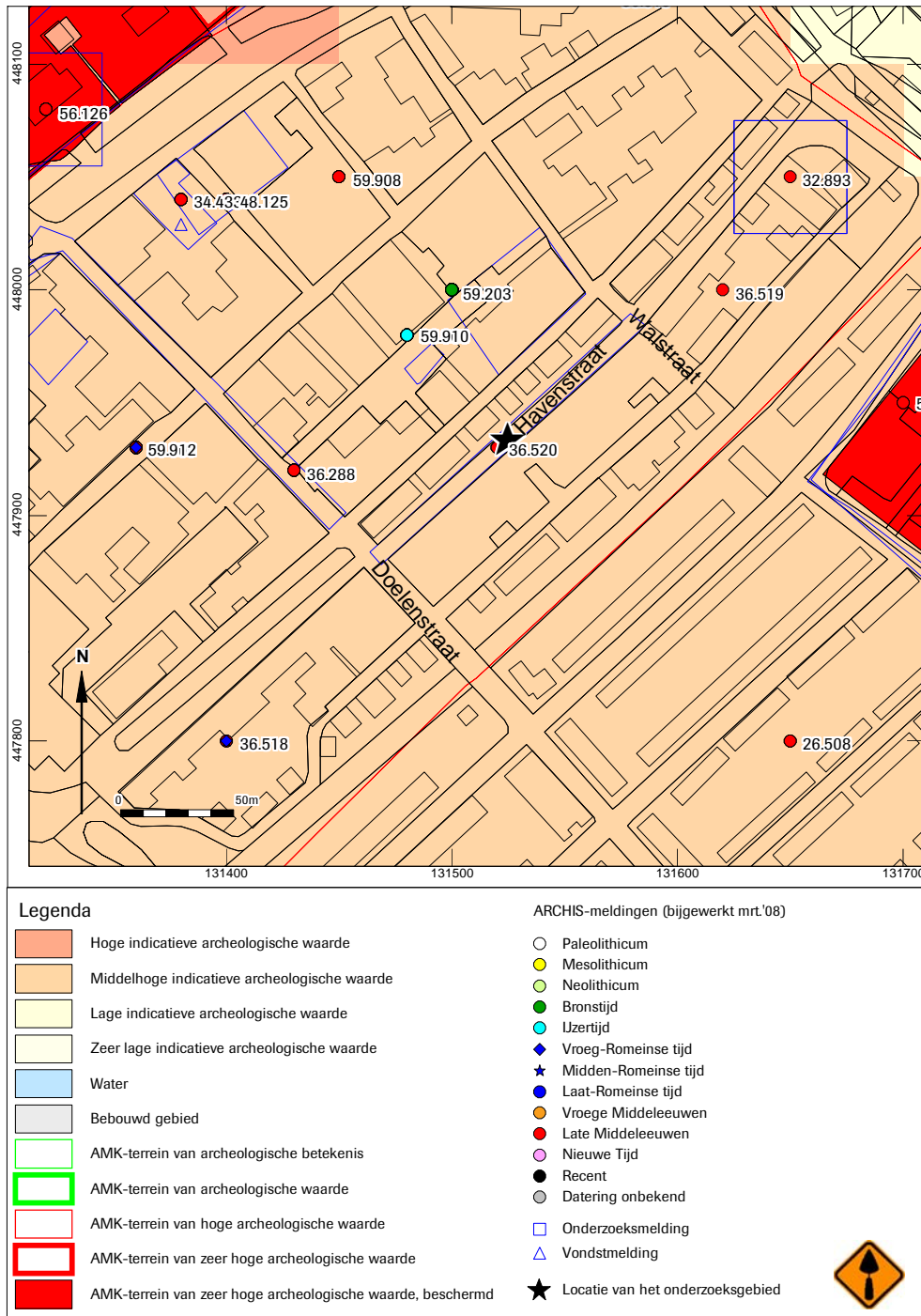
PVA Plan van Aanpak. Een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen en/of het ontwerp te voldoen. Ook wordt hierin een voorstel gedaan voor de werkwijze waarmee de in het Programma van Eisen en/ of ontwerp geformuleerde resultaatsverwachtingen bereikt kunnen worden.

PVE Programma van Eisen. Het PvE is een door een bevoegde overheid opgesteld of bekrachtigd document dat de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats geeft en de daaruit af te leiden eisen formuleert met betrekking tot het uit te voeren werk.

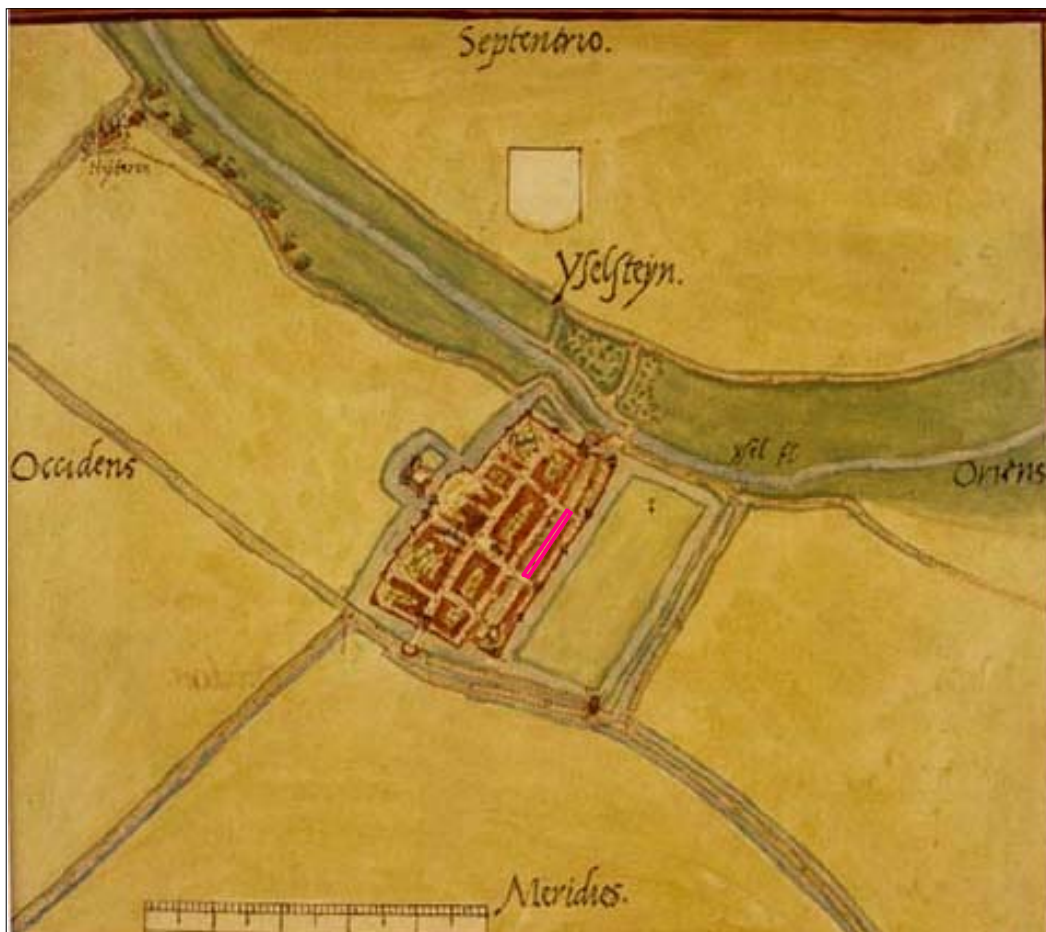
RACM Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurhistorie en Monumentenzorg, tot eind 2006 de ROB, Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek.

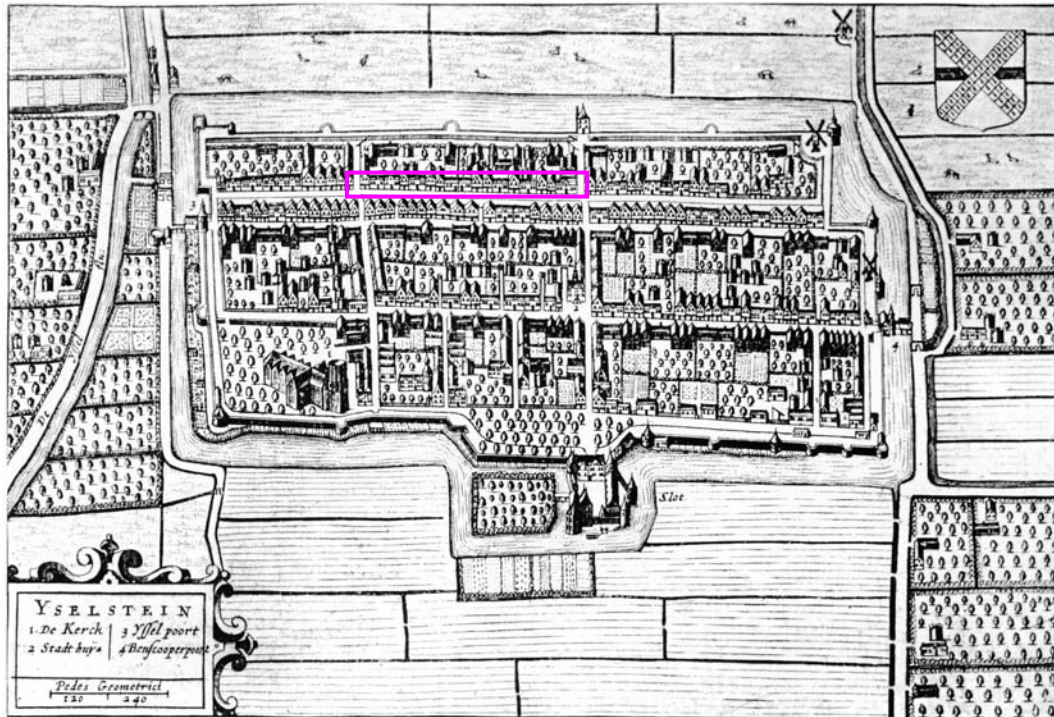
Afb. 1 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, AMK-terreinen en ARCHIS-meldingen

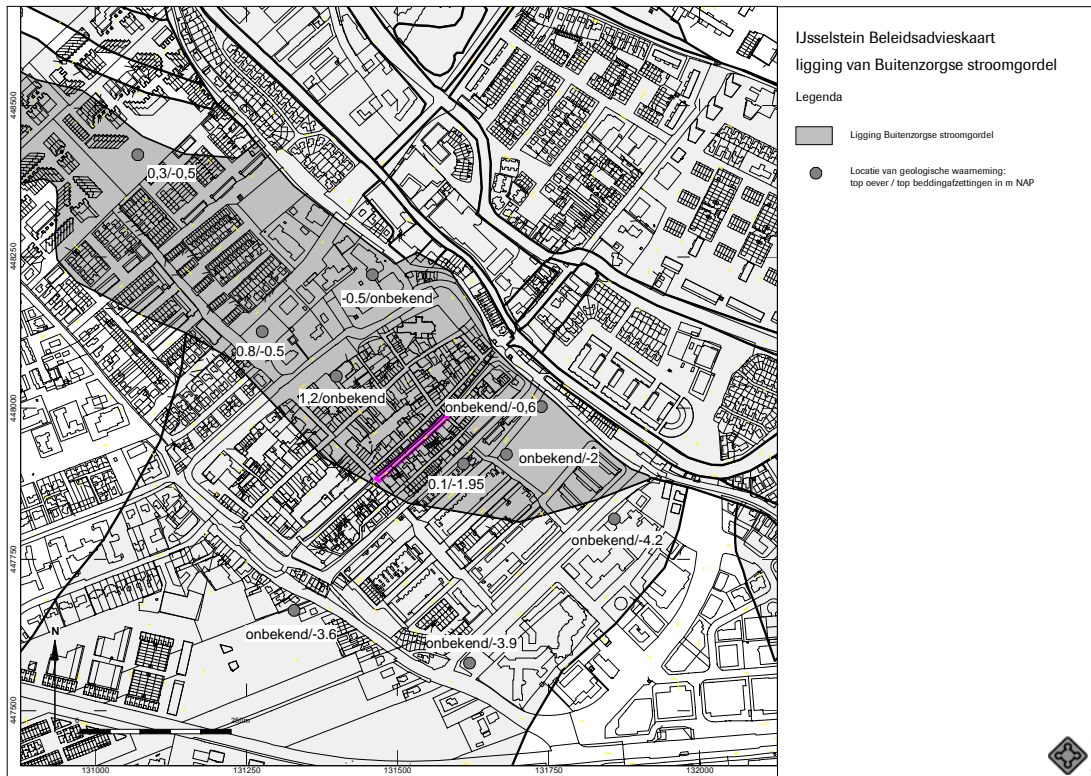
Afb. 2 Archeologische waarnemingen, onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen en AMK terreinen met de ligging van het plangebied.

Afb. 3 Kaart van de kern van IJsselstein uit ca. 1557 met daarin het plangebied (kaart is noordgericht)

Afb. 4 Kaart van Blaeu uit 1648 met daarin het plangebied (het noorden is onder)

Afb. 5 Reconstructie van de ligging van de Buitenzorgse stroomgordel onder de oude stadskern (afb. 08 uit De Boer et al. 2006)